ИСЛЕ ЗАР

Асрыйсың икән, эт артыннан җыештыра да бел

> 2

УТТАН КАЛМЫЙ

Актаныш районының Буаз Күл авылында көпә-көндез биш йорт янып көлгә әйләнә

> 3

КУРКЫНЫЧ БӘЙЛЕЛЕК

Эчкечелек буенча исәптә торучыларның дүрттән бер өлешен хатын-кызлар тәшкил итә

> 3

МАРАТ КӘБИРОВ:

«Юл читләрендә беркадәр аптырап йөрдем дә, кайсыбызны кызганырга да белмичә, кире борылдым»

> 4

ВАТАНЫМ ТАТАРСТАН

1918 елның 12 мартыннан бирле чыга | ИҖТИМАГЫЙ-СӘЯСИ ГОМУМТАТАР ГАЗЕТАСЫ | № 52 (29019) | Чәршәмбе | 12 апрель | 2023 ел

Газета 1968 елда Хезмәт Кызыл Байрагы ордены белән бүләкләнде

www.vatantat.ru
/vatanimtatarstan
/t.me/vatantat

ИРТӘ ЧЫКСАҢ, ЭШ ПЕШӘ

Зөһрә САДЫЙКОВА

Бүгенгә республиканың 26 районы чәчүгә чыккан. Беренчеләрдән булып бөртеклеләрне җир куенына Нурлат, Азнакай, Актаныш, Зәй һәм Чирмешән районнары салган. Язгы культуралар 24,3 мең гектарда чәчелгән. Татарстанның авыл хуҗалыгы һәм азык-төлек министры Марат Җәббаров журналистларга булачак уңыш кына түгел, сала кешесен борчыган сөт бәяләре турында да сөйләде.

«ВТ» архивыннан

Аның сүзләренчә, быел узган елгы кебек үк, чәчүлек мәйданнары 2,7 млн гектарны тәшкил итәчәк. Аларның 1,8 млн гектары – язгы чәчү. Көзен 472 мең гектар уҗым культуралары чәчелгән иде.

– Кыр эшләре өчен һава торышы уңай, – диде Марат Җәббаров. – Синоптиклар коры һәм җылы көннәр фаразлый. Шуңа күрә алдыбызга чәчүне тиз арада башкарып чыгу бурычын куйдык, чөнки бер тәүлек эчендә гектардан 40 тонна су парга әйләнә. Гомумән алганда, язгы кыр эшләренә әзерлек югары. Ул уңышлы узсын өчен, барлык көчебезне куячакбыз.

Министр әйтүенчә, һәркемнең табынында икмәк булсын өчен, быел язгы кыр эшләренә 37,3 млрд сум акча тотарга исәплиләр.

Тик яңа уңышны алганчы искесен урнаштырасы бар әле. Хәзерге вакытта амбарларда 2,1 млн тонна ашлык запасы барлыгын хәбәр иткән идек инде. Аның 1 млн тоннасы – элеваторларда, 900 мең тоннасы хуҗалыкларда саклана. Министрлык исәпләвенчә, яңа уңыш җыеп алганчыга кадәр 1,3 млн тонна ашлык үз урынын табачак.

– Шулай итеп, киләсе сезонга күчә торган ашлык запасы 1 млн тонна кала. Бүген без аны кая урнаштыру турында уйлыйбыз. Ә яңа уңыш алганчы аны куллану юлларын табарбыз дип өметләнәбез, – диде Марат Җәббаров.

Тик әлегә бәяләр генә куандырмый. Бүгенгә 3 нче класслы бодайның тоннасы – 10900 сум (узган елга караганда 20 процентка кимрәк), 5 нче класслысының тоннасы – 8600 сум (аерма 11 процент), арыш – 6800 сум (11 процентка кимрәк), арпа 6800 сумны (28 процентка кимрәк) тәшкил итә. Министр Татарстанның эчке кулланылышы өчен 3,2 млн тонна ашлык кирәклеген искә төшерде. Аның 2,1 млн тоннасы – терлекчелек тармагына, 550 меңе – чәчү кампаниясенә, ә 280 мең тоннасы спиртлы продукция ясауга китә. Он тартыр өчен республикага ел саен 250 мең тонна ашлык кирәк.

Якын киләчәктә Татарстан элеваторларында 200 мең тонна ашлык сакларга мөмкин булачак. Хәзерге вакытта республика складлары һәм элеваторларында 5 млн тонна ашлык саклау мөмкинлеге бар.

– Хәзер безгә элеваторларны бушатырга кирәк. Моннан тыш, республикага кирәкле барлык яшелчәләрне үзебездә саклау программасын эшлибез. Мәйданнарны арттыру кирәклеген аңлау бар, ләкин бу мәсьәләләр бездән генә тормый. Әйе, тирән эшкәртү кирәк, без аның буенча эшлибез дә инде. Киләчәктә бу максатларга ирешербез дип өметләнәм, – диде министр.

Марат Җәббаров соңгы ике айда көн кадагында булган теманы да читләтеп узмады. Ул – әлеге дә баягы сөт бәяләре. Республика тәүлек саен 4800 тонна коры сөт җитештерә, шул исәптән хуҗалыкларда – 4220 тонна, халыктан 620 тонна сөт җыеп алына. Республика заводларында 4100–4200 тонна сөт (бу – 85 процент) эшкәртелә. Хәзерге вакытта авыл хуҗалыгы оешмаларыннан һәм фермер хуҗалыкларыннан сөт сатып алуның уртача бәясе 29,43 сумны тәшкил итә. Бу узган елның шул чорындагыга караганда 14,9 процентка кимрәк. Шәхси хуҗалыкларда исә уртача хак – 23,44 сум. Бу узган ел белән чагыштырганда 11,55 процентка кимрәк.

– Сөткә бәя быелның февралендә төшә башлады. Бу вакытта ул 34,18 сумнан 33,66 сумга төште. Мартта бәяләр тагын да аска тәгәрәде. Соңгы ике атнада вазгыять тотрыклыланды һәм кискен сикерешләр юк, – диде Марат Җәббаров.

Министр сөт бәяләре төшүнең сәбәпләрен дә әйтеп узды. Аның сүзләренчә, узган елның февраль – март айларында майсызландырылган коры сөтнең 1 кило бәясе 280–290 сум булды (үзкыйммәте 215–230 сум) һәм күпләр аны сатып ала башлады. Нәтиҗәдә, ул базарда артып, бәяләр аска тәгәрәде. Мондый бәя булганда, биржа товарларын (шул исәптән атланмайны да) җитештерү отышлы булмый башлады. Хәзерге вакытта коры сөт бәясе 145 сумны тәшкил итә. Бәяләр төшүгә халыкның сөт продуктларын азрак куллана башлавы да йогынты ясады, дип саный министр.

– Быел март ахырында авыл хуҗалыгы оешмаларына гыйнвар – февральдә сатылган сөт өчен субсидия бирелде, – диде ул. – Аның гомуми күләме 1 млрд 279 млн сумны тәшкил итте. Субсидияне 485 эре оешма һәм фермер хуҗалыклары алды.

ЯЗГЫ ЧӘЧҮДӘ ТЕХНИКА

- **11 мең** трактор
- **5,4 мең** чәчкеч
- **6 мең** җир эшкәртү агрегаты
- **826** чәчү комплексы

Авыл йорты

Быел Татарстанда 200дән артыграк гаилә «Авыл ипотекасы» программасы буенча торaклы булган. Аларга авыл җирлекләрендә торак сатып алу яки төзү өчен барлыгы 500 миллион сумлык кредит бирелгән. Әйтергә кирәк, республикада яшәүчеләр әзер йортларга өстенлек бирә.

Росреестрның Татарстан буенча идарәсе мәгълүматларына караганда, программа тормышка ашырыла башлаганнан бирле республикада барлыгы 3340 «Авыл ипотекасы» теркәлгән. Җәмгысы 7,6 миллиард сумлык кредит бирелгән.

Сүз уңаеннан, «Авыл ипотекасы» «Авылларны комплексы үстерү» дәүләт программасы кысасында гамәлгә ашырылып килә. Аны 21 яшьтән 75 яшькә кадәрге кешеләр рәсмиләштерергә мөмкин. Республикада яшәүчеләргә кредитның иң зур күләме 3 миллион сум тәшкил итә. Гаилә парлары өчен 6 миллион сумга җиткерелергә мөмкин. «Авыл ипотекасы»н 25 елга кадәр алу мөмкинлеге каралган. Беренчел кертем – торак бәясенең ким дигәндә 10 проценты.

Хәрәкәттә – бәрәкәт

Россиядә 69,829 млн кеше даими рәвештә физик культура һәм спорт белән шөгыльләнә. Бу – барлык халыкның 52,95 проценты дигән сүз. Илнең Спорт министрлыгы узган ел нәтиҗәләре буенча чыгарган хисапка ышансаң, ике күрсәткеч тә сизелерлек арткан. Әйтик, 2008 елда спорт белән шөгыльләнүчеләр 15,9 процент кына булган.

Илдә иң популяр спорт төре булып футбол санала. Аның белән 3,337 млн кеше шөгыльләнә. Аннан тыш, иң киң таралган төрләр арасына йөзү, волейбол, җиңел атлетика һәм баскетбол керә.

Спорт белән иң күп шөгыльләнүчеләр Сахалин өлкәсендә яши. Әлеге төбәктә халыкның 63 проценты хәрәкәтнең бәрәкәтен күрергә тырыша. Иң түбән күрсәткеч Еврей автономияле өлкәсендә теркәлгән: 33,3 процент. Татарстанда исә халыкның 57,8 проценты спорт һәм физик культура белән даими рәвештә шөгыльләнә. Бу – 2041945 кеше дигән сүз.

Барыбер түләтәләр

Татарстанның суд приставлары быел 3 ай эчендә алимент буенча 193 миллион сумнан артыграк бурыч түләткән. Суд приставлары федераль хезмәтенең Татарстан буенча идарәсе матбугат хезмәтеннән хәбәр ителгәнчә, узган елның шушы ук чорында түләтелгән бурыч күләме147 миллион сум тәшкил иткән.

Алиментны үз ихтыяры белән түләмәүчеләргә суд приставлары төрле чаралар куллана. Шул рәвешле 3 ай эчендә түләмәүчеләрнең 497 мөлкәтенә арест салынган, 412 кешенең машина йөртү хокукы чикләнгән, 650се административ җаваплылыкка тартылган, ә 256сына карата җинаять эшләре кузгатылган.

Илдар Мөхәммәтҗанов

Ифтар – 2023

Кардәшләр җыелган көн

Быел унберенче тапкыр уздырылучы Республика ифтарында 11 мең кеше катнашачак. Җәмәгать белән ахшам намазы уку, ифтар кылудан тыш биредә катнашучыларны бай мәдәни программа белән дә сөендерергә вәгъдә итәләр. Татарстан мөфтие Камил хәзрәт Сәмигуллин фикеренчә, гади генә чара түгел бу.

XI РЕСПУБЛИКА ИФТАРЫНДА НИЛӘР КӨТЕЛӘ?

- **17.00** >> Күргәзмә эшли башлый.
- **18.00** >> Бәйрәм программасы. «Дәрвиш» моноспектакле.
- **18.49** >> Азан.
- **19.20** >> Ифтар.
- **20.00** >> Дога кылу.

– Республикакүләм ифтарны мөселманнар сагынып көтеп ала. Мондый мәҗлесләр халык арасында кардәшлекне ныгыта, берләшү чарасы булып тора. Ун мең кеше белән намаз укырга мөмкинлек бирә, – ди мөфти.

Быелгы ифтар Татарстанда Милли мәдәниятләр һәм гореф-гадәтләр елы кысасында уза. Шуны истә тотып, оештыручылар ифтарда катнашучы кардәшләребезгә бай мәдәни программа да әзерләгән. Аерым алганда, Буа сатира театры тумышы белән шушы районнан булган данлыклы имам Нургали Хәсәновка багышланган «Дәрвиш» моноспектаклен тәкъдим итәчәк. Моннан тыш концерт залында татар-мөселман традицияләрен чагылдыручы 3D графикадагы видеопрограмма тәкъдим ителәчәк. Биредә мөселман товарларыннан торган хәләл күргәзмә дә эшләячәк.

Ифтарда 600 волонтер хезмәт күрсәтә. Шушы савaплы эшкә алынган егет һәм кызлар алтышар кешегә исәпләнгән 1860 өстәлгә табын корырга ярдәм итәчәк. Ифтарда катнашучылар пылау, кипкән җиләк-җимеш, камыр ризыклары, тәм-том, су, төрле җиләк-җимеш белән авыз ачачак. «Туган авылым» милли-туристлык комплексы хуҗасы Радик Абдрахманов сүзләренә караганда, быелгы ифтарда бер кешегә уртача 800 сумлык ризык әзерләнә.

– Башка елларда ризыклар пластик савыт-сабага әзерләнә иде. Быел эко савыт-саба алдык. Ризык әзерләүгә 2 тонна сыер ите, 1 тонна дөге, 1 тонна яшелчә тотылачак, 11әр мең өчпочмак һәм бөккән, 500 килограмм кәнфит, 1 тонна печенье, 1әр тонна кыяр-помидор һәм кипкән җиләк-җимеш куелачак, – ди Радик Абдрахманов.

Республика ифтары узачак «Казан Экспо» күргәзмә үзәгендә барлык куркынычсызлык чаралары тәэмин ителәчәк, дип тә ышандыра оештыручылар. Хәзерге вакытта әлеге чарага барлыгы 9970 билет таратылган. Билет алырга өлгермәгән кешеләр районнардагы мәчет-мәхәлләләргә, Татарстан Диния нәзарәтенә, «Зәкят», «Ярдәм» фондларына мөрәҗәгать итә ала. Елдагыча быел да билетлар электрон рәвештә булачак.

Динә ГЫЙЛАҖИЕВА

Сүзгә-сүз

Андрей КАРТАПОЛОВ, Дәүләт Думасының Оборона комитеты башлыгы:

Хәрби хезмәткә чакырылучы беренче юлы повестканы күрмәмешкә салыша икән, икенче чакырылышта ул болай эшли алмаячак. Әгәр килми икән, аңа Россиядән чыгуны тыячаклар. Шуннан соң да бу кеше хәрби комиссариатка килмәсә, 20 көннән соң машина йөртү хокукыннан мәхрүм ителәчәк.

(«Парламентская газета»дан)

РОССИЯДӘ – АВТОКРЕДИТ

АВТОКРЕДИТЛАР СУММАСЫ һӘМ СТАВКАСЫ

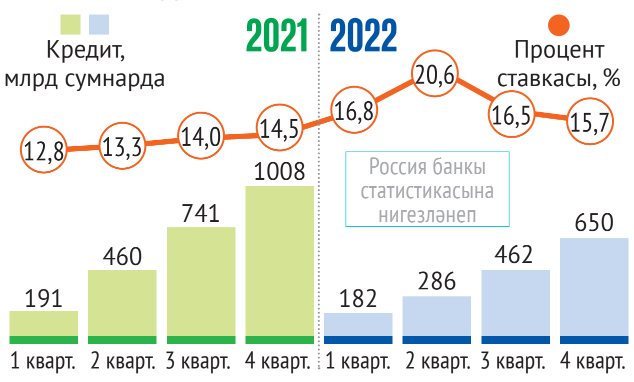

Россия банкы статистикасына нигезләнеп

Реклама 16+

Сөенечле хәбәр!

2023 елның 10–20 апрель көннәрендә «ВАТАНЫМ ТАТАРСТАН» газетасына ташламалы бәядән язылып була!

П2435 җомга саны — Ташламалы бәя **444 сум 54 тиен**
гадәти бәясе – ~~512 сум 70 тиен~~

П2409 атнага дүрт тапкыр чыга — Ташламалы бәя **1051 сум 80 тиен**
гадәти бәясе – ~~1227 сум 30 тиен~~

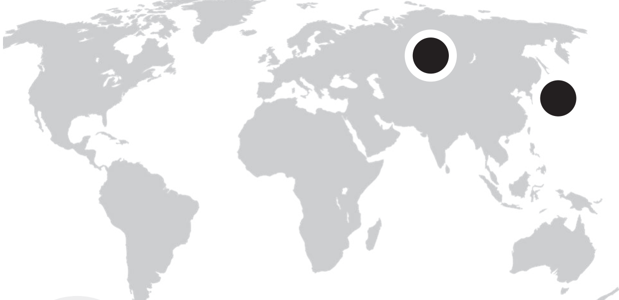

Рәшит ФӘТХРАХМАНОВ

Дөньяда

ЯПОН ШОГЫ

Державалар моннан әле ике-өч ел элек кенә күз алдына да китереп булмый торган дәрәҗәдә зур сугышка әзерләнә. Азия – Тын океан төбәгендә хәлләр утлы табаны хәтерләтә. «Якындагы айларда яисә атналарда Кытай Тайваньны блокадаларга җыена», – дип белдерде АКШның Көньяк Каролина штаты сенаторы Линдси Грэм. Моңа җавап итеп, ул Якын Көнчыгыштан Кытай Халык Республикасына товарлар китерүне (нефтьне дә кертеп) тыярга, атом-төш ракеталарын су асты көймәләренә урнаштырырга, төбәктә Америка хәрби көчләрен арттырырга чакырды. Грэм тәкъдимнәре тормышка ашырылса, планета масштабында зур һәлакәт килеп чыгу куркынычы бар.

Республикачы сенатор өндәмәсә дә, төбәктә вазгыять көннән-көн кискенләшә. Си үз генералларына сугышка әзер торырга кушты инде. Бу Кытай икътисадында хәлләрнең мөшкел булуын хәбәр итә. Сугышка старт икътисад әйләнеп капланган очракта биреләчәк, бу сер түгел. Әлегә кара-каршы торучы державалар хәрби базаларны җәелдерергә, җитәрлек күләмдә корал тупларга ашыга. Американнар Филиппин утрауларында яңа хәрби базалар ачарга җыена, Кытай Шри-Ланкада радиолокацион база төзү мөмкинлеген карый. Ул Һиндстанның стратегик хәрби объектларын һәм АКШның Диего-Гарсия утравындагы базасын күзәтү өчен кулай булачак.

Үткән тәүлекләрдә Кытайның – 10, Тайваньның 10 хәрби корабы Тайвань бугазындагы урта сызыкта янәшә тезелделәр. АКШның төбәктәге аркадашлары шулай ук сугышка зур әзерлек алып бара. Әле сугыш үзе булмаса да, зур югалтулар бар инде. 6 апрель көнне Япониянең хәрби даирәләре зур шок кичерде. Илнең иң көньяк-көнбатыш чигендә зур булмаган Мияко курорт утравы янында UH-60 Black Hawk (без Голливуд киноларыннан күреп белгән мәшһүр «Блэк хок») вертолеты югалды. Русча «Падение Черного ястреба» дип аталган фильмны караучылар ул очкычны күз алдына китерә ала. Вертолетның ватыкларын таптылар, судагы ягулык табы да күренде. Ә очкычтагы кешеләр берсе дә юк. Пассажирлар исә – зур чиндагы япон хәрбиләре. Сайлап алынган иң яхшы 8 нче коры җир гаскәрләре дивизиясе командиры 55 яшьлек тәҗрибәле генерал Юити Сакамото – шуларның берсе. Аеруча мөһим бурычлар үтәргә тиешле дивизия штабының бар югары җитәкчелеге шуның белән бергә булган. Дивизия тиз хәрәкәт итү һәм илнең иң ерак төбәкләрендәге конфликтларга атылып барып керү өчен әзерләнгән. Тайвань янында япон утраулары чылбыры бар. Шуларның берсе Тайваньнан 110 километр гына ераклыкта. Анда әлегә кадәр япон хәрби көчләре юк иде. Тайваньга бәреп керү буенча өйрәнүләр башлап җибәргән Кытай армиясе шул утрауны үз кулына төшермәсен дип курка японнар. Утрауларда ашыгыч рәвештә хәрби гарнизоннар урнаштырыла, ракета көчләре җәелдерелә, Америка көчләре дә килеп җитәргә тиеш. 8 нче дивизия Кытайга каршы сугышта төп рольне уйнау өчен әзерләнгән һәм шул утрауларга урнашырга җыенган. Генерал Юити Сакамото шул мәшәкатьләр белән йөргән. Бу әле – сугыш башланмаган килеш булган хәлләр…

Россиядә

ЫРГЫЛЫШКА ӘЗЕРЛӘНГӘНДӘ

Россия санкцияләр режимында яшәргә өйрәнә. Импорттан башка яшәп булмый, билгеле. Чит ил товарлары белән безне параллель импорт тәэмин итә. Әлегә илдә импортны алыштыру түгел, импортка алынган техниканы ремонтлау да зур проблемалар тудыра. «Аэрофлот, – дип хәбәр итә «Российская газета»ның телеграм-каналы, – киң фюзеляжлы Airbus A330-300 лайнерын ремонтлау өчен Иранга җибәрде». Озак еллар буена санкцияләр шартында яшәгән фарсы дәүләтенең чит ил лайнерларына техник хезмәт күрсәтү мөмкинлеге бар икән, кайчан булса да бер бездә дә пәйда булырга мөмкин инде ул.

Әлегә без, үзебезнең мөмкинлекләр чикләнгән булу сәбәпле, зур кыенлыклар кичерәбез. Федераль хөкүмәт газетасы, мәсәлән, илдә автокредитлар бирүнең кискен кимүен халыкара автоконцерннарның базардан китүенә, машиналар дефициты барлыкка килүенә, параллель импортның әле яңа гына әйләнеш ала башлавына бәйли. Параллель импорт дигәннән, безгә аеруча дус илләрнең складлары Россиягә китәргә тиешле Көнбатыш товарлары белән шыплап тулып килә икән инде. Ләкин россиялеләр кесәсе хәзер яңа товарларны бик күтәрми. Халык искене ремонтлап куллануны хуп күрә. Быелның беренче кварталында техниканы ремонтлауга ихтыяҗ 55 процентка үскән, диләр. Мобиль җайланмаларны ремонтлау – 71 процентка, эре көнкүреш техникасын төзәтү шулай ук 71 процентка, компьютерларны остага биреп яңарту 56 процентка үскән. Ә менә азык-төлек булмаган товарлар сәүдәсе 11 проценттан да күбрәккә кимегән. Белгечләр: «Кешеләр техник ремонтка аның бәясе яңасының бәясеннән 35–40 проценттан артмаса баралар», – дип саныйлар.

Искенең тазасын кулланып ерак китеп булмый, билгеле. Сум очсызланган очракта, импорт та кесәгә каты сугачак. Дөресен танырга кирәк, хәзер аерым товар бәяләренең шактый ук төшү очраклары да күзәтелә. Үткән ел өч-дүрт тапкыр күтәрелгән бәяләр, быел берничә процентка очсызланалар. Күбрәк үзебездә җитештерелгән товарларга хас андый очсызлану. Бу үзеннән-үзе технологик товарлар җитештерүне үзебездә көйләргә кирәк икәнен дәлилли. Хөкүмәттә дә яхшы аңлыйлар моны. Чиновниклар якын көннәрдә илнең технологик үсеш юнәлешләрен карарга һәм билгеләргә җыена. Дөресрәге, ул юнәлешләрнең исемлеге бар инде, шуларны җыелып тикшереп, рәсми рәвештә стартын игълан итәсе генә калган. Максат – дөнья югарылыгындагы технологик үсешкә ирешү. Исемлектә 18 юнәлеш каралган, шуларның унысы тәгаенләнгән инде, сигезе ачыклап бетерүне көтә. Исемлектә ясалма интеллект, мобиль элемтәнең перспектив челтәрләре, квант исәпләүләр, водород энергетикасы, яңа материаллар технологияләре бар. Федераль бюджет шул исемлектәге тармакларны мул финанслар дип уйлыйк. Ыргылыш 2030 елга тәгаенләнә. Бездә уңышсыз ыргылыш үрнәкләре күп булды инде. Монысы, бәлки, берничә елдан сөендерер.

ТӘҮГЕ «АЛДЫНГЫЛАР»

Республиканың төрле почмакларыннан җыелган 1 меңнән артык бала, 50дән артык остаз. Татарстанда «Алга! Поехали!» форумы уза. Бу – «Алдынгылар хәрәкәте» оешмасы клубларының беренче республикакүләм форумы. Татарстан Рәисе Рөстәм Миңнеханов чараның кунагы булды. Моннан тыш, Казанга эш сәфәре кысасында форум эшендә «Яңа проектларны таныту буенча стратегик инициативалар агентлыгы» генераль директоры Светлана Чупшева да катнашты.

Первые
Алдынгылар

tatarstan.ru

Форум кысасында малайлар һәм кызларны бай программа көтә. Алар республиканың профильле оешмалары эшчәнлеге белән танышачак, танылган шәхесләр белән очрашачак. Араларында хоккейчы Данис Зарипов, җырчы Эльмира Кәлимуллина, композитор Эльмир Низамов, «Форпост» хәрәкәте җитәкчесе Тимур Камалетдинов һәм башкалар бар.

Форумга килгән командалар үз талантларын да күрсәтәчәк. Алар берничә көн дәвамында үз районнарын тәкъдим итәр һәм яңа дуслар табар дип көтелә.

«Алга!» форумының рәсми ачылышына кадәр Рөстәм Миңнеханов «Алдынгылар хәрәкәте» катнашучылары белән шәхсән очрашты. Алар Рәискә әлеге хәрәкәт кысасында чынга ашырырга ниятләгән проектлары турында сөйләде.

Казан кызы Полина Иванова Рөстәм Миңнехановка аниме-фестиваль турында бәян итте. Татарстан күләмендә аниме юнәлешен үз итүче балалар саны 10 меңнән артык икән.

Зәйдән Камил Нигъмәтуллин «Минем ишегалды лагере» дигән проект уйлап тапкан. Аны бу җәйдән бөтен Татарстан буенча сынап карамакчы. Әйдәман ролендә – балалар үзләре. Камил фикеренчә, беренче хезмәт хакы өчен бу – менә дигән мөмкинлек.

Маша Крюкова исә «Урам» паркында узачак Бөтенроссия спорт фестивале турында сөйләде. Ул 19–20 май көннәрендә оештырылачак.

Балаларны сәламләп, Рөстәм Миңнеханов:

– Әлеге зур тантанага Татарстанның барлык районнарыннан килделәр. Бу чара актив яшьләрне, иҗтимагый оешма лидерларын, остазларны һәм педагогларны берләштерде. Сез – яңа хәрәкәтнең бер өлеше! – диде. – «Алдынгылар хәрәкәте» патриотлар тәрбияләүнең төп мәйданчыгы булырга тиеш.

Республика Рәисе Татарстанның яшьләр сәясәтен тормышка ашыру җәһәтеннән Россия буенча алдынгылар рәтендә булуын искәртте. «Бу юнәлештә күп эшләр башкарыла, дәүләт программалары гамәлгә ашырыла, яшьләрнең теләк-фикерләре теләктәшлек таба», – диде Рөстәм Миңнеханов.

Ул Татарстанның танылган шәхесләргә бай булуын да телгә алды. Форумга килгән яшьләр дә шулар үрнәгендә үсәр, дип өмет итә Рәис.

– Хәзер бердәм булу мөһим. Алдынгы булу дәрәҗәле дә, җаваплы да, – диде Рөстәм Миңнеханов, катнашучыларга мөрәҗәгать итеп. – Республика сезнең барлык башлангычларыгызны да хуплар. Республиканы, әти-әниләрегезне, туган җирегезне яратыгыз!

Светлана Чупшева да яшь егет-кызларга үз теләкләрен җиткерде.

– Сезгә искиткеч мөмкинлек тудырылды. Илебез киләчәге сезгә бәйле, – диде ул үз чыгышында. – Россия – мөмкинлекләр иле. «Алдынгылар хәрәкәте» дә үзегезне сынарга мөмкинлекләр бирә.

ИЛҺАМ ЧЫГАНАГЫ!

Татарстан Республикасы Премьер-министры Алексей ПЕСОШИН республикада яшәүчеләрне Космонавтика көне уңаеннан котлады.

«Бу көн космонавтларның хезмәте һәм батырлыгы, галимнәр, бөтен ракета-галәм тармагы хезмәткәрләренең таланты, осталыгы нәтиҗәсендәге гаять зур фәнни-техник ыргылышны исебезгә төшерә, – диелә котлауда. – Хәзерге вакытта галәм тикшеренүләренең тоткан урыны көннән-көн үсә. Галәм аппаратлары элемтә, навигация, телевидение системаларын оештыру, һава шартларын һәм Җирнең табигый байлыкларын өйрәнү өчен кулланыла. Галәмне өйрәнү медицинада, робот техникасы, энергетика һәм башка сәнәгать өлкәләрендә бөек ачышларга, алгарышлы технологияләргә китерә. Галәмне үзләштерү – миллионнарча иҗат кешесе өчен илһам чыганагы да әле!

Татарстанда галәм технологияләре үз вакытында бик зур үсеш алган. Казанда бөек конструкторлар Глушко һәм Королев ракета двигательләре сызымнары буенча армый-талмый хезмәт куйган. Моннан тыш республика башкаласында галәм корабларының мөһим детальләрен җитештерүче заводлар булдырылган.

Илебезнең данлыклы үткәне горурлык хисләре бирү белән бергә, алга таба ачышлар нигезенә дә әйләнсен! Сезгә нык сәламәтлек, бәхет, тынычлык һәм иминлек, яңа фәнни җиңүләр телим!»

КУНАК АШЫ

Былтыр илдә яшәүче 5 миллионнан артык кеше Төркиядә ял итеп кайткан. Татарстанга бу кадәр туристны җәлеп итеп буламы? Моның өчен нәрсә җитми? Татарстан Дәүләт Советының Икътисад, инвестицияләр һәм эшкуарлык буенча комитеты утырышында әнә шул сорауларга җавап эзләделәр.

Узган ел Татарстанда 3,7 миллион турист кунак булган. Аннан алдагы ел белән чагыштырганда, кунаклар саны 12 процентка арткан. Ә соңгы ун елны алсак, әлеге күрсәткеч ике тапкыр үскән.

– Узган ел туристларга күрсәтелгән түләүле хезмәтләр күләме, 20 процентка артып, 39,5 миллиард сумга җитте. Кунакханәләр уртача 73 процентка тулды. Тагын бер уңай күрсәткеч – республикага килгән туристларның бездә кунак булу вакыты һәм алар тоткан акча күләме арта, – дип сөйләде утырышта Татарстанның Туризм буенча дәүләт комитеты җитәкчесе Сергей Иванов.

Татарстанга килгән туристлар саны буенча без – Идел буе федераль округында беренче, ә ил күләмендә Мәскәү, Мәскәү өлкәсе, Санкт-Петербург, Санкт-Петербург өлкәсе, Краснодар крае һәм Кырымнан кала, җиденче урында. Соңгы өч елда республиканың туризм тармагына 1 миллиард сумнан артык акча бүлеп бирелгән. Шуның 681 миллион сумы – федераль бюджет акчасы.

– Былтыр 5 миллионнан артык Россия туристы Төркиядә ял итеп кайткан. Кайбер мәгълүматларга караганда, Төркия туризм өлкәсеннән моңарчы күрелмәгән дәрәҗәдә – 46 миллиард доллар керем алган. Безгә бишенче миллион турист кайчан киләчәк? – дип тә сорады Сергей Ивановтан Икътисад, инвестицияләр һәм эшкуарлык буенча комитет җитәкчесе Лотфулла Шәфигуллин.

– Без республикага килгән туристлар санын 7–8 миллионга кадәр җиткерүне күздә тотабыз, – дип, күңелендәгесен ярып салды Сергей Иванов. – Тик моның өчен иң беренче чиратта тиешле инфраструктураны булдырырга кирәк. Югыйсә хәзерге шартларда туристлар санының кискен артып китүе, киресенчә, тискәре нәтиҗәгә китерергә мөмкин. Бәяләр артачак, хезмәтләрнең сыйфаты түбән тәгәрәячәк. Бу туристлар арасында ризасызлык кына уятачак. Чит ил тәҗрибәсеннән күренгәнчә, туристлар саны кунакханәләр, юллар төзелеше һәм башка кирәкле инфраструктура белән бергә үсәргә тиеш. Татарстанга елына 5 миллион кунак кабул итү өчен, якынча тагын дүрт ел вакыт кирәк әле.

Соңгы елларда республикада авыл, сәнәгать туризмы турында да еш сөйләшәләр. Бу да – Татарстанга туристлар җәлеп итү өчен яхшы мөмкинлек, дигән фикер белдерде депутатлар. Тик кунаклар «көймә»се һаман да шул инфраструктурага барып төртелә.

– Авыл туризмын үстерү өчен, салада бер музей яки ферма гына җитми, кунакларны кабул итү өчен тиешле шартлар булырга тиеш, – диде Сергей Иванов. – Республика өчен сәнәгать туризмы да бик кызыклы. Бу юнәлештә эш алып барыла. Мәсәлән, без КАМАЗ, Кукмара тегү фабрикасы, «Алабуга» махсус икътисадый зонасы белән элемтәдә торабыз. Аңлашыла ки, республикадагы күп кенә зур заводларга туристларны алып кереп тә булмый. Бу мәсьәләдә Татарстанда да, федераль дәрәҗәдә дә аңлашу бар.

Ул арада Казан Май бәйрәмнәрендә туристларга ял итү өчен иң кыйммәтле шәһәр дип табылган. Ялны оештыру белән шөгыльләнүче онлайн хезмәтләрнең берсе илнең төрле шәһәрләрендәге кунакханә бәяләрен чагыштырган. Белгечләр исәпләгән саннардан күренгәнчә, Май бәйрәмнәрендә Казанда кунакханәдә бер төн кунып чыгу уртача 4,2 мең сумга төшәчәк. Икенче урында – Калининград (3,8 мең сум). Санкт-Петербург исә – өченче (2,6 мең сум).

Якын киләчәктә туристик маршрутлар санын арттыру да күздә тотыла. Барыбызга да билгеле булган Казан, Болгар һәм Зөя утрау шәһәреннән кала, Татарстан кунакларын Чистай, Тәтеш, Арча, Мамадыш районнары да кызыксындыра икән. Ә менә Татарстан халкына Азия илләренә, аерым алганда Иранга юлны ачмакчылар. Кунак ашы – кара-каршы дигәндәй, бездә дә фарсы телен белүче белгечләр әзерләү турында уйлана башлаганнар. Иранга сәяхәт итәргә баручы туристлар да бар инде. Казанда яшәүче Лилия һәм Дамир Гыйлаҗиевлар әле яңа гына чит-ят Иранда ял итеп кайткан. «Моңа кадәр дә чит илгә ял итәргә барганыбыз бар. Тик монысы башкалардан аерыла. Иранның төрле шәһәрләрендә ун көнлек ял икебезгә якынча 400 мең сумга төште. Казаннан Тәһранга очу юллама бәясенә керми. Билет бәясе бер кешегә бер якка 40–50 мең сумнан башлана. Иран – бик үзенчәлекле ил. Биредә бөтен тирә-юнь яшеллеккә күмелгән, җирле халык ашыкмыйча гына яши. Шуңа күрәме, биредә уртача гомер озынлыгы да – 80 яшь тирәсе», – дип, сәфәргә бәйле хисләре белән уртаклашты Лилия Гыйлаҗиева. Диңгез буендагы ялга менә шундый алмаш!

Эльвира ВӘЛИЕВА

КЕШЕ ЭТЛЕГЕ

Илдар Мөхәммәтҗанов

Яшәргә өйрәнәбез

Татарстанның баш ветеринария идарәсе фатирларында эт асраучыларга яңа кагыйдәләр әзерләгән. Хуҗалар дүрт аяклы дусларын урамда билгеле бер урыннарда гына йөртә алачак. Әлбәттә, борынчык кидереп, муенчаклы бау белән. Эт хуҗаларын чисталык сакларга өйрәтеп булырмы?

Тизәктән туйган

Яз җиткән саен, урам себерүчеләр дә, идарәче компания белгечләре дә тирә-якның эт тизәгенә батуыннан зарлана. Мәктәп, бакча яннарындагы газоннар шулар белән тулган. Бер эт елга уртача 40 кило тизәк бүлеп чыгара икән, зурларыныкы исә ике мәртәбә күбрәк. Башкаладагы «Гвардейская» идарәче компаниясе дә чисталыкка бәйле мондый проблема белән очрашкан. Тәртип турында кагыйдәләр элгәч, эт асраучылар артларыннан җыештыра башлаган.

Урам себерүчеләр арасында, халыкны тәртипкә өйрәтеп булмый, дип уфтанучылар аз түгел.

– Безнең сүзгә колак салмыйлар. Кайбер яшьләр этләре артыннан капчык тотып йөри. Ә менә урта яшьтәге ир-атлар, әби-бабайлар мондый әйберне бөтенләй белми. Этләрен ычкындырып, чирәмдә йөртәләр. Балалар уйный торган комлыкларга кадәр пычраталар бит. Ник бу эт асраучылар битараф икән? – ди Казанда 12 ел урам себерүче булып эшләүче Хәләф Гайнанов. – Элек урамда эт тизәге алай күп очрамый иде. Теләсә кайда ычкындырып йөртмәделәр чөнки. Хәзер этләрне тәмам ирекккә чыгардылар. Сукбай этләр дә күбәйде.

«Безне дә аңласыннар»

Казанда яшәүче Татьяна Шәңгәрәеваның фатирында эт тота башлавына – ике ел. Аны урамда махсус урында гына йөртә икән. Әлбәттә, кулына капчык, соскыч тотып.

– Без Совет районында яшибез. Этләрне бары бер урынга гына һава суларга алып чыгабыз. Һәр яз саен әлеге мәйданчыкны үзебез җыештырабыз. Махсус урын юк. Безнең проблема беркемгә дә кирәкми. «Арт-Сити»да күпме йорт, күпме эт асрала бит. Тизәк җыяр өчен капчыклар куелган анысы. Тик андый урыннар күп түгел. 10–15 мең сумга эт сатып алгач, капчыкка гына акча табылырга тиештер инде. Махсус чүп җыю урыны да кирәк, – ди Татьяна.

Татьяна үзенең эте артыннан җыештырып йөри. Башкалардан да шуны таләп итә. Киреләнеп торганнарны, хәзер видеога төшереп, полициягә хәбәр итәм, дип куркыта. Файдасы бар, ди. Тик Татьяна кебек чисталык турында уйлаучылар күпме икән соң?

Татарстан Министрлар Кабинетының Баш ветеринария идарәсе җитәкчесе Алмаз Хисаметдиновның да фикерен белештек. Без этләрне кешеләр дәрәҗәсенә күтәрергә тиеш түгел, дип саный ул.

– Кагыйдәләр эшләнде. Хәзерге вакытта «түгәрәк өстәл»ләрдә төрле органнар белән фикер алышабыз. Документны Юстиция министрлыгы, җәмәгатьчелек, этләрне яклаучылар белән килештерергә кирәк. Һәрберсе каршылык белән бара. Ни өчен дигәндә, төрле яклар бар. Йорт этләрен асрау буенча Министрлар Кабинеты карары чыгачак. Штрафларын да кертергә кирәк. Шул вакытта гына эт асраучыларны чисталык сакларга өйрәтеп булачак, – ди Алмаз Хисаметдинов. – Асрыйсың икән, артыннан җыештыр. Булган кагыйдәләрне үтә. Аны борынчыксыз ычкындырып җибәрмә. Ярамаган җиргә чыгарма.

Алмаз Хисаметдинов белдергәнчә, кагыйдә нигезендә, һәр хуҗага үз эте артыннан җыештырып йөрергә туры киләчәк. Анда этләрне урамга чыгару вакыты, йөртү тәртибе һәм башка таләпләр дә язылган. 14 яше тулмаганнарга дүрт аяклы дусларын урамга алып чыгу тыелачак.

Сәрия МИФТАХОВА

Булат ЗАКИРОВ, юрист:

– Хуҗалар өчен йорт хайваннарын тоту таләпләре «Хайваннар белән җаваплы мөгамәлә турында» федераль законда беркетелгән. Аларны рөхсәт ителгән урыннарда гына йөртергә мөмкин. СанПиН нормалары буенча, йорт хайваннарын йөртү өчен шәһәрдә урыннар бүлеп бирелергә, аларда җыештыру өчен пакетлар, контейнерлар куелырга тиеш. Хәзерге вакытта республикада этләрне урамда дөрес йөртмәгән өчен турыдан-туры җаваплылык юк. Әмма ил һәм республика дәрәҗәсендә йорт хайваннары белән эш итү кагыйдәләрен кырысландыру һәм тиешле штрафларны кертү мәсьәләсе буенча даими рәвештә фикер алышулар бара.

Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясенә кандидатлар

БЕЗНЕ БЕРКЕМ БҮЛӘ АЛМЫЙ

Геннадий Макаров – танылган фольклорчы, этник музыка белгече, халкыбызның борынгы уен коралларын туплаучы, тергезүче, студентларга, балаларга әлеге уен коралларында уйнау серләрен өйрәтүче, гаҗәеп тирән белемле, кызыклы һәм үтә дә зыялы шәхес.

Казан консерваториясендә «Бәрәкәт» дип аталган борынгы уен кораллары ансамбленә һәм керәшен татарларының «Бәрмәнчек» ансамбльләренә нигез салучы да әле ул. Ә иң кызыгы шунда: ул этник музыка белән үсмер чагында ук мавыга башлаган. Аның белән консерваториянең бер аудиториясендә ике сәгатькә якын сөйләшеп утырдык. Беренче сорауны «Бәрмәнчек» турында биргән булсам да, мөгаллим кеше мөгаллим инде: сүзне иң төптән, мәдәниятнең нигезләрен аңлатудан башлады.

– Татар мәдәнияте – бик катлаулы күренеш. Аның тарихи, этник катламнары күп. Без бүген милли сәнгать белән этник сәнгать арасындагы аерманы, аның кыйммәтен күрә башладык. Моны татар теле белән чагыштырып аңлатырга мөмкин. Әйтик, безнең әдәби тел һәм этник тел, ягъни диалектлар бар. Төбәкләрдә диалекталь тел кыйммәтләре бихисап, әмма, кызганыч, бүген ул үлеп бара. Шуның аркасында телебез бик ярлылана, күп төшенчәләр һәм синонимнар югалып бара. Без күпчелек очракта хәзерге заманда чыгарылган сүзлектән генә карыйбыз да, андагыча булмаган сүзләрне кулланмыйбыз. Димәк, без бер уртак кәнсәләр теленә килеп тукталдык сыман. Бу татар мәдәниятенең сыналуы дип саныйм мин. Ә диалекталь телләр – безнең тарихи тамырларыбыз. Аны саклыйсы бик килә…

:: Геннадий әфәнде, ә нәрсә эшләргә кирәк аны саклау өчен?

– Моның өчен җирле сөйләмнәргә багышланган диалекталь сүзлекләр чыгарырга һәм кулланырга, популярлаштырырга кирәк. Соңгы чыккан сүзлек (2009 елда Татарстан китап нәшриятында басылган 839 битле диалектологик сүзлек. – **Ред.**) ул – айсбергның башы гына. Мин аны ачып җентекләп карадым, анда бик зур байлык бар, әмма бик күп сүзләр кермәгән дә. Алты миллионлы татар үз эченә себер-алтай сүзләрен дә, нугайныкын да, әстерхан сөйләмен дә алган. Ә этник төркемнәр мәдәнияте ул – безнең гомуммилли байлыгыбызны ныгыта торган чыганак.

> Күпчелек кеше бүген милли сәнгатьне сәхнә сәнгате дип кенә күз алдына китерә. Мәсәлән, «Туган тел», «Тәфтиләү»ләр бар. Аларны Сахалин ярымутравыннан алып Калининградка кадәр булган бөтен татар белә. Бу – гомуммилли катлам. Аннан тыш безнең төрле төбәкләрдә җирле этник сәнгать бар – монысы күпкә тарихлырак һәм тамырлырак. Без аларны өйрәнеп, гомуммилли сәнгать әйләнәсенә кертергә тиешле. Югалтуларыбыз да шактый күп. Әйтик, бүген «мишәрләрнең борынгы классик көйләре» дигән төшенчәне күз алдына китереп булмый. Чөнки без ул катламны югалтып бетердек диярлек инде.

:: Классик мишәр, классик керәшен көйләре дип бүлә башласак, бу татарны бүлүгә китермәсме соң?

– Татарның бик көчле гомуммилли мәдәният катламы бар һәм аны беркем дә бүлә алмый. Ә этник сәнгать ул – безнең тамырларыбыз. Өстен саклыйбыз дип, тамырларын корытсак, аның өсте дә озак яшәми. Шуңа күрә мин сүзне милли сәнгать һәм этник сәнгать дип башладым да инде. Алар, нәкъ телдәге шикелле үк, бер-берсен тулыландырган ике катлам. Димәк, милли сәнгатьне үстерү чыганакларын саклау өчен, без этник тамырларыбызны сакларга тиешбез. Бүген һәрбер җирле төбәктә –

Илдар Мөхәммәтҗанов

Себер, Әстерхан, Урал, Башкортстан һ.б. – менә шундый борынгылыкны саклаган үзешчән төркемнәр бар. Профессиональ дәрәҗәдә тырышулар да бар. Әйтик, Айдар Фәйзрахманов җитәкчелегендәге Татар дәүләт фольклор ансамбле. Әмма алар күп вакытта фольклор әсәрләрен заманча сәхнә законнары аша эшкәртеп башкаралар. Бу очракта алар башкарган әсәрләр тулы мәгънәсендә чын этник сәнгать була алмый. Чөнки этник сәнгать нечкәлекләрен белү ул – бик катлаулы эш, аңа әзерлек, фән кирәк. Әлбәттә, алар эзләнәләр, тырышалар, төрле төбәк көйләрен халыкка җиткерәләр.

:: Сез халык иҗаты белән кайчан кызыксына башладыгыз? Нәрсә этәрде бу юнәлешкә?

– Минем халык көйләре белән кызыксынуым үсмер чакта ук башланды. Без Әлмәтнең бер бистәсендә үз йортыбыз белән яши идек. Ул шәһәр дә түгел, авыл да түгел. Җәйләрен Зәй, Әлмәт районындагы авылларга туганнарга (аларга мин бик рәхмәтле, авыл тормышын, җирдә эшләү тәмен шунда белдем) кайта идек. Шуңа миңа авыл белән шәһәрне чагыштырыр өчен мөмкинлек булды. Авылда тамырлар бар, ә шәһәрдә алар бетү ягына бара. Бу миңа ап-ачык күренде. «Менә бу юкка чыга, югала, ул югалырга тиеш түгел бит» дигән уй, идея фикс дип әйтимме инде аны… Кем белә, авылда яшәсәм, бу фикер, бәлки, килмәгән дә булыр иде, җитмәсә, музыка училищесында укыган чак (ел ярымнан ташладым мин аны. Музыка белән шөгыльләнү кызлар өчен генә, дип уйладым). Анда Зиннур Гыйбадуллинның баянда уйнарга өйрәнү әсбабы буенча матур көйләр уйныйбыз. Әмма минем туганнар бит бөтенләй башка көйләр җырлый! Дәреслектә бер генә керәшен көе дә юк. Матур керәшен көйләрен башкалар да белергә тиеш, дигән фикер килде миңа шул вакытта. Мәктәптән соң Әлмәттә «Геофизика»да эшли башладым. Беренче хезмәт хакыма магнитофон сатып алдым. Зур, авыр, кыйбат иде ул. Шул магнитофонга иң элек әнине яздырдым. Аннары әнинең әнисен (без аны җырак әби дип әйтә идек), башка туганнарны яздыра башладым. Башта керәшен көйләрен генә яздыра идем, аннары моның бик тар даирә икәнен аңладым, бөтен татар көйләрен, бәет-мөнәҗәтләрне дә яздыра башладым. Туры килгәндә, чуаш, удмурт җырларын да яздырдым. 1977–1979 елларда Питрәч районы Ленино-Кокушкино авылы мәктәбендә музыка укытучысы булып эшләдем. Авылда абыстайлардан бик күп матур бәет-мөнәҗәтләр яздырып алдым магнитофонга. «Сак-Сок бәете»н җыр дәресендә балаларга да өйрәттем. Әмма икенче көнне үк бәетләр өйрәткән өчен мине парткомга чакыртып кисәтү ясадылар һәм комсомолдан чыгару белән янадылар. Менә шундый заманнар да бар иде.

:: Ничегрәк оешты соң ул «Бәрмәнчек»?

– 1990 нчы елларда яңарыш хәрәкәтләре башланып китте. Шул вакытта керәшеннәр дә уянды. Кайбер кешеләр ул хәрәкәтне сепаратизм дип бәяләде. Әмма ул сепаратизм түгел, ул тамырларны ныгыту хәрәкәте булды. Бу хәрәкәтнең тамырларны ныгыту икәнен җитәкчеләр, Беренче Президентыбыз Минтимер Шәймиев тә аңлады. 2002 елда ул керәшен иҗтимагый хәрәкәте лидерларын үз янына чакырды. Бик матур әңгәмәдән соң матур карарлар кабул ителде. Менә шул карарлар арасында профессиональ керәшен фольклор ансамбле оештыру турындагы карар да бар иде. Менә шулай итеп «Бәрмәнчек» барлыкка килде.

:: «Бәрмәнчек» керәшеннәрнең җырын гына түгел, биюләрен, борынгы музыка коралларын да күрсәтә…

– Әйе. Менә биюгә килгәндә, ул – бүгенге татар мәдәнияте өчен проблемалы юнәлеш. Чөнки Гай Таһировтан соң бию белгечләре юк диярлек. Соңгы вакытта Әстерхан ягыннан килгән Дәүләт Гомәров бу юнәлештә эшли. Ул яхшы биюче генә түгел, биюне фән белән дә бәйләүче, төрле төбәкләргә йөри, тикшерә, өйрәнә.

Музыка коралларына килсәк, Тукай заманнарында безнең милли музыка кораллары мандолина, скрипка, гармун булган. Ул заманга кадәр Урта гасырларда татарлар кулланган классик Шәрык уен кораллары тарихта калып онытылган. Этник төркемнәрдәге уен кораллары да бик начар сакланган. Аларны кире кайтарырга мөмкинлек тә юк иде сыман. Керәшеннәрдә кулланылган этник музыка коралларын тергезү эшендә халык хәтерендә мәгълүматлар күбрәк сакланган булуы ярдәм итте.

Бүген «Бәрмәнчек» ике юнәлештә эшли: хәзерге уен коралларында борынгы көйләрне башкару һәм борынгы уен коралларын сәхнәдә тергезү. Бу уңайдан киләчәккә планнар да бар – «Бәрмәнчек»тә матур итеп гөсләчеләр ансамбле оештыру. 7–8 кыз гөслә уйнап җырлаячак. Думбрачылар төркеме оештыру фикере дә бар.

:: Сез үзегез дә халыкның борынгы кыллы уен коралларын барлыйсыз бит. Татарда мондый уен коралларының ниндиләре бар?

– Татарда өч катлам музыка коралларын күрсәтер идем мин. Беренчесе – борынгы катлам. Аны төрки катлам дип әйтеп булыр иде: думбра, кубыз, кыл кубыз, курайлар. Икенче катлам ислам диненә бәйле – суфилар иҗатында кулланылган танбур, дәф, канун һәм башкалар. Ә инде өченче катлам – Европадан кергән уен кораллары. Менә шул өч катламны да белеп куллану мөһим. Керәшеннәрдә күбрәк беренче катлам сакланган. Совет дәверендә бик күп музыкаль традицияләребез югалды. Әмма югалып бетмәде. Менә гөсләләребез һаман да исән. Әле Балтач, Арчада уйнаучы әбиләр бар, Зәй, Түбән Кама, Чаллы якларында гөсләне яхшы хәтерләүче кешеләр бар. Лениногорск, Әлмәт якларында озын курайда уйнаучы бабайлар яши.

:: Югалган, онытыла язган уен коралларын кайда өйрәнеп була соң?

– Халык хәтерендә шактый күп нәрсәләр бар. Авылларда йөргәндә кызыклы мәгълүматлар килеп чыга. Кайвакытта сирәк фактлар, сакланып калган борынгы уен кораллары да табыла. Кубызлар, скрипкалар табып алып кайтканым бар, Әстерханнан думбра алып кайткан идем. Бу – бер киң кыр. Ул кырда нинди генә чәчәк, байлык юк. Аны бер генә кеше эшләп-эшкәртеп бетерә алмый, билгеле, әмма мөмкин кадәр эшләргә тырышабыз. Менә минем 100гә якын фәнни мәкаләм, 9 китабым бар. Бу – яшьләргә юнәлдерелгән орлыклар. Әгәр бу орлыклар кая да булса шытып чыга икән, мин бик шат.

Әңгәмәдәш – Чулпан ФӘТТАХОВА

---

vk.com

Исерек ана – башка бәла

Борчыган мәсьәлә

Гаиләдә ир-атның эчүгә сабышуы бер бәла булса, ана кешенең шешәгә үрелүе икеләтә куркыныч. Шуның аркасында күпме гаилә таркала, балалар ятим кала. Республика наркология диспансерында эчкечелек буенча исәптә торучыларның да дүрттән берен хатын-кызлар тәшкил итә. Газизләре булган әти-әниләрне сәрхушлек упкынына төшүдән ничек саклап калырга?

Республикада бу уңайдан «Аеклык ноктасы» дигән программа эшли. Балалары булган эчкече аналарны һәм аталарны дәвалыйлар, эшкә урнаштыралар, ата-ана хокукыннан мәхрүм ителгән булсалар, балаларын кире кайтарырга ярдәм итәләр. Татарстан Сәламәтлек саклау министрлыгының баш табиб-наркологы Резеда Хәева сүзләренә караганда, проект эшләп килгән еллар дәвамында анда барлыгы 453 кеше дәваланган. Катнашучыларның 82 проценты, дәвалау курсын тулысынча узып, туры юлга баскан. 600гә якын баланы ятимлек ачысыннан саклап калганнар.

Әти-әниләрне аек тормышка бастыру максатын күздә тоткан проектка узган елны 110 кеше кабул ителгән.

– Спиртлы эчемлекләрнең зыяны турында күпме генә чаң каксак та, шактый чаралар күрсәк тә, республикада вазгыять киеренке булып кала бирә. Ел саен якынча 1300 кешене исәпкә алабыз, – диде Резеда Хәева матбугат очрашуында. – Эчкечелек – җитди авыру. Кеше үзе генә түгел, аның туганнары, якыннары, күршеләре, хезмәттәшләре, бөтен тирәлеге авырый. Ә иң куркынычы – эчкече гаиләләрдә балалар зыян күрә. Ятим балаларның 80 проценты әти-әниләренең хәмер куллануы аркасында шундый хәлдә калган. Бу проблеманы хәл итү өчен, республикада эчкечелекне дәвалауның комплекслы программасы булдырылды.

«Ир эчсә – мунча, хатын эчсә, йорт яна», – ди халык. Ни кызганыч, республикада эчкечелек буенча хатын-кызлар да ирләрдән калышмый икән. Бүген Республика наркология диспансерында эчкечелек буенча исәптә торучыларның да дүрттән берен хатын-кызлар тәшкил итә. Тагын да аянычрагы – әлеге аналар тәрбиясендә балалары үсә, алар иза чигә. Шайтан суы белән акылы томаланган анага гаилә дә кирәкми, анда бала кайгысы да юк. Шуның аркасында аналык хокукыннан мәхрүм итәләр, сабыйларны гаиләдән тартып алалар. Республикада гамәлгә ашырылучы «Аеклык ноктасы» проекты шешә белән дуслашкан хатын-кызга төрле яклап ярдәм күрсәтүне күздә тота. Теләк кенә булсын.

– Озак вакыт дәвалана алмаган хатын-кызларның тормышка кызыксынулары артуын, хәмергә тартылулары кимегәнен күрәбез. Хәзерге вакытта проектта катнашучыларның барысы да тернәкләндерү чараларын узды, диспансер күзәтүе астында торалар. Хатын-кызлар тышкы һәм эчке яктан үзгәрәләр, аларда аек яшәү рәвеше формалаша, балаларны тәрбияләүгә кызыксынулары арта. Әлеге проект ярдәмендә күп кенә гаиләләрне саклап кала алдык, балалар ятим калмады. Уртак эш киләчәктә дә нәтиҗә китерер дип өметләнәм, – диде республиканың баш наркологы.

Хәмергә бәйлелекне дәвалаудан тыш, пациентларга социаль һәм психологик ярдәм күрсәтелә. «Безнең төп бурыч – гаиләләргә барлык проблемаларын хәл итәргә булышу», – ди Татарстанның хезмәт, халыкны эш белән тәэмин итү һәм социаль яклау министры урынбасары Юлия Абдреева. Узган елда проект ярдәмендә 61 кеше эшкә урнашкан, 42 гаилә социаль түләү һәм пособиеләр алуга ирешкән, 34 бала балалар бакчаларына урнаштырылган. Моннан тыш, 215 бала өстәмә белем алган, 79 балага лагерь һәм шифаханәләргә юлламалар бирелгән.

– Мондый ярдәм чаралары авыр хәлдә калган гаиләләрнең тормыш дәрәҗәсен күтәрергә мөмкинлек бирә. Балалар әти-әниләрен, ә әти-әниләр балаларын яхшырак аңлый башлады. Ә иң мөһиме – приютларда булган 29 бала үз гаиләләренә кайтарылды. Минемчә, бу – безнең зур җиңү. Эчкечелек – бик зарарлы гадәт, кеше кабат шешәгә үрелергә мөмкин. Шуңа күрә бу гаиләләрне күзәтүсез калдырмыйбыз, – диде Юлия Абдреева.

Ләйсән САФИНА

«ӘЛЕ ЯРЫЙ, ӘНИ ИСӘН»

Гыйбрәт

Ярый әле көндез булган. Актаныш районының Татар Ямалысы авыл җирлегенә кергән Буаз Күл авылында йорты янган 83 яшьлек Әспира Нәбиуллинаның кызлары әнә шулай дип тынычлана. 15 апрельдә туган көнен билгеләп үтәсе әбине дарулар ярдәмендә генә тынычландыра алалар. Нигезенең көлгә әйләнүен әбекәй әле дә кабул итә алмый.

mchs.tatarstan.ru

– 10 апрель көнне булды бу хәлләр. Көндезге өчләр иде. Әни шалтырата. «Кызым, янабыз, әйдә кил», – ди. Без бер авылда яшибез. Күпер генә аерып тора. Тизрәк йөгердек. Ут күрсәм дә, әнинең йорты янадыр дип уйламадым, – дип сөйли кызы Раушания. – Әни радио кабызам дип тәрәзә янына килсә, бакчада ут чыкканын күреп ала. Шуннан соң да ышанмыйча бакчага чыгып карап керә. Шуннан соң гына безгә шалтырата. Төп йортыбызга йөгереп бардык, әмма әнинең лапасына ут капкан иде инде. Ул көнне бик җилле иде бит.

Әспира апаның ире 1995 елда вафат була. Алар шушы нигездә ике кыз үстерәләр. Кызларның икесе дә шушы авылга кияүгә чыгып кала.

– Әнигә күптән түгел инсульт булган иде. Авыррак йөргәч, без аны кышларын үзебездә яшәтә идек. Апам белән миндә чиратлап яшәде. Быел язга чыккач, кайтасым килмәде. Март аена кадәр көчкә тоттым. Үз нигеземә, йортыма кайтасым килә, ди бит. Март ахырында гына күченгән иде, – ди кызы. – Әни бик чиста, пөхтә кеше безнең. Әти белән бергәләп үзләре тапкан мал белән яшәделәр. Йортыбыз матур иде. Әни төзеклекне яратты. Аның йортында бер чүп табып булмас иде. Ут лапастан өйгә күчә башлагач, каушап калдык. Тизрәк нидер чыгармакчы булабыз. Андый чакта баш та эшләми, кул да тотмый бит ул. Палас өстерәгән булам. Кая барасың инде аның белән?! Карап торып яндырдык. Ул көнне утны тота торган түгел иде. Шунысына сөенәм: әле ярый бу хәл төнлә булмаган. Үзе янып үлсә, нишләр идек?! Әнә шуны уйлыйм да йорт хакында онытам. Йөрәк елый инде ул. Нигезебезнең янып көлгә әйләнүен күрү бик авыр. Әле ярый иминиятләштергән идек.

Әспира апа иртәгесен түзмәгән, балаларыннан үз нигезе тирәли әйләндереп алып кайтуларын сораган. Инсульт кичергәч, аны бик саклап кына торалар икән. Үзен, ярый син исән калдың, дип юаталар. Кызлары әниләрен башка ялгызын гына калдырмыйбыз, диләр.

Раушания авылдашларына бик рәхмәтле. Башта ут сүндерешергә йөгереп килсәләр, инде хәзер янганнан калганны җыеп, чистартып түгәләр.

Белеп тор!

Татарстанда 16 апрельдән 10 майга кадәр янгынга каршы махсус режим кертелә. Янгынга каршы режим вакытында учак кабызырга, каты көнкүреш калдыклары, коры үлән һәм чүп-чар яндырырга ярамый. Моннан тыш, табигатьтә ял иткән вакытта, шулай ук бакчачылык ширкәтләре территориясендә ачык утта ризык әзерләргә рөхсәт ителми. Пиротехника куллану да тыела.

Янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен бозган өчен штраф каралган. Янгынга каршы режим кертелгән вакытта тәртип бозучы гади кешеләргә – 10 меңнән 20 мең сумга кадәр, вазыйфаи затларга – 30 меңнән 60 мең сумга кадәр, эшмәкәрләргә – 60 меңнән 80 мең сумга кадәр, юридик затларга 400 меңнән 800 мең сумга кадәр штраф салыначак.

– Без болай да бердәм идек. Бу хәлләр тагын да якынайтты. Авыр чакта кемнең кем икәне беленә, – ди ул.

Авылда тагын дүрт йорт яна. Икесе ташландык хәлдә була. Өченчесен читтә яшәүче бер кеше сатып алып, май бәйрәмнәрендә төзекләндерергә җыенган. Дүртенчесе – биш бала үстергән Фазлыйәхмәтовлар йорты. Әлеге нигезнең хуҗалары бер-бер артлы вафат булган.

– Башта әти, аннан әни авырып үлеп китте. Өчебезнең – үз тормышы. Абый белән мин өйләнмәгән идек әле. Чаллыда эшләсәк тә, өйгә кайтып йөрдек. Мин командировкаларга йөргәч, төп тукталу урыным авылда иде. Янгын буласы көнне иртән эшкә чыгып киткән идем. «Өегез яна», – дип чакыртып кайтардылар, – ди Фазлыйәхмәтовларның төпчеге Зөлфәт. – Мондый хәлне күрербез димәгән идек. Бик авыр. Туган йортыбыздан берни калмады. Ичмаса, иминиятләштермәгән дә идек. Йорт урынына кечкенә генә булса да өй салырга иде инде. Ут чыгуга кем генә гаепле булса да, аларга карата үпкәбез юк.

Актаныш районының аппарат җитәкчесе Рөстәм Ильясов болай ди:

– Янган йортларның икесе ташландык, икесенә кайтып-китеп кенә йөриләр. Берсендә яшиләр иде. Йортлар януны ишетүгә, район башлыгы белән бергә шул урынга килдек. Янгын сүндерү машиналары да вакытында килде, су да бар иде. 11 апрельдә уттан зыян күргән кешеләрне район башлыгы үзенә җыйды. Алар белән элемтәдә торачакбыз. Район белән ярдәм итәчәкбез. Авыл җирлеге башлыкларына янгыннан саклануны көчәйтергә кушылды.

Россия Гражданнар оборонасы эшләре, гадәттән тыш хәлләр һәм табигать афәтенең аянычлы нәтиҗәләрен бетерү министрлыгының Татарстан буенча Баш идарәсе матбугат үзәге җитәкчесе Андрей Родыгин сүзләренчә, әлегә 5 йортның ни сәбәпле януы хакында берни дә әйтә алмыйлар. Хәзерге вакытта анда белгечләр эшли. Соңгы сүзне алар әйтәчәк.

Сүз уңаеннан, 10 апрель көнне Мамадыш районының Югары Бөрсет авылында да бер йортта ут чыгып, янәшә торучы ике өйгә һәм корылмаларга зыян салган. Ни сәбәпле януын белгечләр тикшерә.

Гөлгенә ШИҺАПОВА

АЭСК

«ООО «Альтернативная энергосбытовая компания» уведомляет, что в соответствии с постановлением Правительства Российской Федерации № 24 от 21.01.2004 «Об утверждении стандартов раскрытия информации субъектами оптового и розничных рынков электрической энергии» на официальном сайте Компании http://tataesk.ru/ размещена в полном объеме информация об объеме фактического полезного отпуска электроэнергии и мощности по тарифным группам в разрезе территориальных сетевых организаций по уровням напряжения ООО «Альтернативная энергосбытовая компания».

Диплом о среднем профессиональном образовании, выданный ГАПОУ «Казанский энергетический колледж» в 2018 году, рег. № 334, на имя Сабирова Эльвира Ильмировича, в связи с утерей считать недействительным.

Язучы фикере

Марат КӘБИРОВ

Урман

Вакыт булган чакларда урманнарда йөреп кайту гадәте бар иде. Әллә нигә бер әйләнсәң дә, күңелгә рәхәт булып кала. Хатирәләргә дә бирелеп аласың, бүгенгесен күрү дә рәхәт була. Күкрәп-шаулап утырган урман сиңа да көч бирәдер сыман тоела. Тик бу юлы алай булмады. Мин үземне бераз үги итеп тойдым. Урман да ятимләнеп калган сыман иде. Юл читләрендә беркадәр аптырап йөрдем дә, кайсыбызны кызганырга да белмичә, кире борылдым.

Урман белән кеше элек бергә яши иде. Әйтик, тиз генә берәр багана утыртырга кирәк икән, урманга барасың да корыган имән эзләп йөрисең, шуны кисеп алып кайтасың, ботакларын аяк астында калдырмыйсың, берәр өемгә ташлап китәсең. Бишәү кирәк икән, бишне кисәсең. Алтыны түгел. Чөнки син аны теләсә кайсы вакытта барып ала аласың. Күкрәп утырган чи имәнгә дә тимисең инде, аңа тиярgә ярамый, кирәкми дә – багана өчен корыган агач әйбәтрәк. Урман каравылчысы килеп чыкса, сөйләшеп килешәсең инде. Бик тәртипсез кыланмасаң, я берәр үче булмаса, ул сиңа каныгып маташмый.

Күбрәк кирәк булса, урманчыдан сорыйсың. Ул берәр йөк чыгарлык урын күрсәтеп бирә. Син шуннан ике-өч йөк чыгарлык итеп кисеп алып кайтасың. Аның өчен күпмедер, әйтик, ун тәңкә акча түлисең. Берәр ай чамасы узуга, сиңа егерме биш-утыз сум акча җибәрәләр. Урман тазарткан өчен. Безнең мондый гамәл «бурлык» дип түгел, «урман чистарту» дип бәяләнгән инде. Урмандагы рәхәтлекнең шундый рәвешләре дә бар иде элек.

Бу аңлашыла да инде, урманчының иң зур таянычы – авыл кешеләре. Болар агач утыртуга да йөри, туйрафәләнен дә, себеркесен дә әзерләп бирә. Шулай булгач, бер урманчы да каты кагылырга тырышмый. Аннан соң, үзең утырткач, ул агачлар да үзеңнеке кебегрәк тоела бит, матур булып үсүләрен телисең, карап сокланып та китәсең. Кайчагында беркем берни кушмаса да, сынып төшеп, ямьсез булып яткан ботакларны өештереп куясың. Элегрәк кеше урман белән тыгыз элемтәдә иде: урман халыкны яшәтә, халык урманны тәрбияли.

Сыер көтүләре дә урманда йөрде. Чиратка калгач та әле ялан-кырларда гына йөртеп алып кайтсаң, гаепли торганнар иде. Урманда йөрү малларга файдалы бит инде. Урманга да файдасы күп, чистарынып кала. Мал-туар йөргән урыннарны чытырманлык басмый, агачлар иркендә үсә. Көтүчегә генә катлаулырак.

Соңгы елларда мал асраучылар шактый азайды. Алары да урманга керми, яланда, күбесенчә электр көтүчесе карамагында була. Рөхсәт ителми икән хәзер. Көтү белән керсәң, штраф салалар икән. Корыган агачларны алып кайтсаң да шулай диләр. Бер абзый утынга дип бер йөк корыган каен җыеп алып төшкән дә, сыерын сатып, штраф түләгән. «Урман ягына борылып та карыйсы юк хәзер», – дип сөйлиләр авылда. Бәлки, чынлап та шулайдыр. Печән иркен, утын бик күп кирәкми. Кирәк булса, кисеп-ярып китереп бирәләр. Баганаларны тимер торбадан куялар. Төзелеш кирәк-яракларының әзерен саталар. Бер карасаң, урманга артык мохтаҗлык юк та сыман. Утын салу, агач кисү, эшкәртү үзе дә бик җиңел нәрсә түгел бит инде ул…

Әле җиләк, гөмбә җыюларны да, себерке әзерләү, хәтта каен суы алуны да түләүлегә әйләндермәкчеләр икән, дигән сүзләр йөри. Андый закон юк бугай югын да, тик сүзе чыккач, законы да чыгар шикелле. Халыктан акча сыгуның яңа мөмкинлеге табылса, аны күтәргә куймыйлар бит бездә, шундук гамәлгә кертәләр. Карышуның да файдасы тими. Чөнки урманга кем хуҗа икәнен дә төгәл белүче юк. Берәүләр хөкүмәт дип уйлый, икенчеләр: «Мәскәү байлары», – ди. Агач утыртырга чакырып килүче юк, урман тазартырга да кушмыйлар. Каршы төшеп, кемгә сүз әйтәсең? Ярый. Булсын, әйдә. Сатып алырбыз каен суларын. Бик кирәк булса. Без хәзер җиңелгә өйрәндек бит инде, әзергә-бәзер яшәргә күнектек. Сатып алу корылмасына әверелеп беттек. Акчасызлыктан башка безгә хәзер бернәрсә дә куркыныч түгел.

Ләкин моның икенче ягы да бар. Гомер буена шушында тормыш иткән авыл кешесен урманнан биздерү яхшы күренеш микән? Түгел, ахры. Кайчандыр иркен сулап күкрәп утырган урманның күп урыннары инде үтеп чыккысыз чытырманга әверелеп беткән. Корыган, ауган агачлар, ботак-сатак белән дөнья тулган. Аларны утынга җыярга да, өештереп куярга да беркем атлыгып тормый. Гөмбәгә, җиләккә йөрүчеләр дә, каен суына яки себерке бәйләргә килүчеләр дә юл читләреннән ары китми. Китеп тә булмыйдыр, бәлки. Берәүнең дә чытыр-чатыр ерып йөрисе килми бит инде.

Урманнан башка үзенең ятимлеген кеше әлегә тоя алмый торгандыр. Аның тормышы болай да тынгысыз, аңа мохтаҗлыгы да бик юк кебек. Шулай булгач, уйланып этләнми, хискә бирелеп тормый. Урманның кешеләргә мохтаҗлыгы ярылып ята. Ул үзенең ятимлеген үзе тоя микән?

Бернәрсә дә әйтеп булмый инде…

vk.com

ГАГАРИН БӘЛЕШЕ

12 АПРЕЛЬ – КОСМОНАВТИКА КӨНЕ

Бу арада Арча районында бәлеш пешермәгән гаилә калмагандыр, мөгаен. Әле аның да ниндиен диген?! Йолдызлар, ракеталар белән бизәлгәнен. Ә болай әллә ни гаҗәпләнерлек тә түгел, эчлеге ит белән бәрәңгедән торган гап-гади татар ашы ул. Беренче космонавтның бәлешкә ни катнашы бар, дисезме? Гагарин, чыннан да, бәлешне бик яраткан икән шул. Аның Оренбургта яшәүче каенатасы Иван Горячев тирә-якта дан тоткан пешекче була. Менә ул сыйлый да инде киявен татар ашлары белән.

Ә бәйрәм көнне, ягъни Юрий Гагарин галәмне яулаган мизгелләрдә, иманым камил, Арча өйләрендә бәлеш һәр өстәлнең түренә менеп кунаклар. Фотога да төшерерләр. Чөнки районда инде менә берничә ел «Гагарин бәлеше» дип аталган фотобәйге эшләп килә. Арчалыларның чәйләре дә – Гагаринныкы. Анысы да – лимонлы гадәти чәй. Әмма аның үз тарихы бар. Галәмнән төшкәч тә, беренче космонавтны бик күп чит илләргә кунакка чакыралар. Бөекбританиягә баргач, аңа королева чәй тәкъдим итә. Эчеп бетергәч, Юрий Гагарин, үзе дә сизмәстән, лимонны ашап куя. Башта барысы да сүзсез калалар. Королева, космонавтны авыр хәлдә калдырмас өчендер, күрәсең, үзе дә нәкъ шулай эшли. Шул көннән лимонлы чәй «Гагарин чәе» дип йөртелә башлый.

Арчада шушы көннәрдә генә «Гагарин ярминкәсе» белән «Гагарин өмәсе» уздырдылар. Ярминкәдә бик күп әйберләр куелса да, нигездә утырту өчен бәрәңге сатылды. Аның да тарихы бар. 1961 елның 12 мартында Саратов өлкәсенең Смеловка авылы янында басуга килеп төшкәч, Гагаринны беренче булып өч яшьлек оныгы белән татар хатыны Әнихәят Тахтарова каршылый. Алар бәрәңге утыртып йөргән булганнар. Ул елны да быелгы кебек яз иртә килгән, күрәсең.

Ә өмә, аңлашыла инде, тирә-як гөл кебек балкып торсын өчен үткәрелә. Нәрсә дисәң дә, бәйрәм бит! Монда мәктәпләр дә, барлык оешма-предприятиеләр дә бик актив катнаша.

Әйтергә кирәк, космос юнәлешендә Арчада ел әйләнә эш бара. Узган ел «Җиһангирлар» инициатив төркеме җитәкчесе Хәлил Гайнетдинов мәктәпләр, уку йортлары белән элемтәне тагын да ныгыту максатыннан яңа программа тәкъдим иткән иде. Шуннан бирле эшнең бер минутка да туктап торганы юк. Район башлыгы Илшат Нуриев та җиһангирларга ярдәм итәргә һәрвакыт әзер. Планнары зурдан. Җиһангирлар паркы төзелешен башлап җибәрмәкчеләр, Татарстаннан беренче космонавт Сергей Рыжиковны һәм «йолдызлы» шәһәрдә эшләүче якташ егетләребезне кунакка чакыру турында да фикерләшәләр. Күрсәтерлек әйберләр дә бар. 2016 елның 19 октябрендә Бөгелмә егете Россиянең (СССРның) 121 нче космонавты булып, беренче тапкыр галәмгә юл тотты. Арчалылар һәрвакыттагыча бу вакыйганы да читтә калдырмадылар. Якташыбыз 11 сәгать 5 минут 14 секундта галәмгә юл тотты. Нәкъ шул мизгелдә стадионда Җиһангирлар аллеясына нигез салынды. Татарстанның беренче космонавты хөрмәтенә стела да куелды.

Яңа программа буенча беренчеләрдән булып педагогия көллияте эшли башлады.

– 2022–2023 уку елы планына космос өлкәсен өйрәтүне аерым бер бүлек итеп керттек. Көллият каршында гимназия сыйныфлары, балалар бакчасы бар, база булarak, 6 нчы мәктәп белән дә тыгыз элемтәдә яшибез. Космос өлкәсе барысын да нык кызыксындыра, – диде бу җәһәттән көллият директоры Гөлнара Гарипова.

Бүген Арча районындагы барлык мәктәпләр дә галәм рухында яши.

Ни өчен әле җиһангирлар мәктәпләргә, уку йортларына галәм темасын кертү турында чаң суга? Бу сорауга Хәлил Шәйхенурович менә ничек җавап бирә:

– Юрий Гагарин космоска очканнан соң 61 ел үткәч тә, без Россияне космос өлкәсендә лидер дип уйлыйбыз. Ни кызганыч, бу дөреслеккә туры килми. Бүгенге Россия дөньядагы космик державалар арасында АКШ һәм Кытайдан кала өченче урынны гына били. Һиндстанда да космик индустрия көчле үсеш алган. СССР таралганнан соң, илебезнең оборона сәнәгате комплексы зур югалтулар кичерде. Әмма юкка чыкмады, аягында басып кала алды. Бүген безнең төп көндәшләребез – АКШ, Кытай, Европа берлеге. Япония, Канада, Һиндстан, Иран һәм Бразилия үкчәгә басып килә. Ә бит бу калышуда төп факторларның берсе – кадрлар әзерләү барышында урта мәктәпләрдә пәйда булган кимчелекләр. Бу турыдан-туры совет укыту системасын юк итүгә, физика һәм математика фәннәрен укыту буенча җитешсезлекләргә килеп төртелә.

Әнә шул бушлыкны тутырырга тырыша да инде «Җиһангирлар» төркеме. «Гагарин белән 108 минут бергә» проекты, Арча радиосындагы атналык «Җиһан серләре» тапшырулары, «Гагарин көне» бәйрәме, «Гагарин ярминкәсе», «Гагарин бәлеше» бәйрәме, «Җиһангирлар паркы», «Җиһангир бакчалары һәм урманнары», төрле-төрле башка чаралар – барысы да балаларны кызыксындыру өчен.

Фәния ӘХМӘТҖАНОВА

КАЕНЛЫККА – СУГА

Кеше һәм табигать

Авыл халкының каен, өрәңге суы (киртләч яфраклы) җыйган чагы. Бер төмен белгәннәр, файдасын күргәннәр аны кышка туплап калырга тырыша. Кемдер йөзәр банка әзерләп куйган инде. Тик белгечләр, агачка шешә элгәнче, тәртибен белергә кирәк, дип кисәтә. Югыйсә штраф түләргә туры киләчәк.

Илдар Мөхәммәтҗанов

Каен суын быел март аенда ук җыя башладылар. Аны ифтар мәҗлесләренә авыз иттерергә дә китерәләр икән. Балык Бистәсе районында яшәүче Сәрия Гыйләҗева каен суыннан 20 литр компот кайнаткан инде. Бу әле соңгысы түгел. Каен су бирүдән туктаганчы, шешәләр санын тагын ишәйтмәкче.

– Табигать нигъмәтләреннән файдаланып калырга кирәк. Җиләген, гөмбәсен дә җыябыз, каен суын да. Һәркайсының – үз шифасы. Без бит агачка зыян китермибез. Борау белән җайлап тишеп, су аккан урынга бөке тыгып, бакча сумаласы сылап куябыз. Вакыт үткәч, тишеге ябыла, каен безгә рәнҗеми, – ди Сәрия Гыйлаҗева.

Балтачта яшәүче Рөстәм Бикмуллин да каенлыкка көн саен йөри икән. «Иртән ике каенга бишәр литрлы савытлар эләм. Кичкә ун литр тула. Бер атна җыйдым инде. Без аны катырып та куябыз, стаканлап та эчәбез. Файдасы турында әйтә алмыйм. Әмма нииндидер көч бирә кебек», – ди егет.

Каен суының шифасын табучылар да бар. Түбән Кама районында яшәүче Яран Кәримова:

– 2003 елда иремне бригада белән урман кисәргә куйганнар иде. Бу агачлар барыбер киселә дип, рәхәтләнеп каен суы ташыды. 14 ел балабыз булмаган иде. Ышанасызмы, шуннан соң кызыбыз туды, – ди әнә.

Тукай районы урманчысы Валериан Чернов каен суын белмичә җыюны агачны үтерүгә тиңли:

– Суын алгач, тишеген томалап куябыз, диләр. Каплауның да аермасы бар бит. Каен суын киселә торган кишәрлектән генә җыярга ярый. Теләсә ничек кереп, теләсә ничек ала торган әйбер түгел ул.

Казан дәүләт аграр университеты галиме Харис Мусин әйтүенчә, өрәңге, каен суын бары белгечләр генә җыярга тиеш. Тик бүген белгәне дә, белмәгәне дә, агачны тишеп, урманга зыян сала.

– Урман хуҗалыгына шалтыратып: «Сездән кем дә булса каен суы җыярга рөхсәт алдымы?» – дип сорагыз әле. Нәрсә диярләр икән? Бүген берәү дә ризалык сорамый, – ди Харис Мусин. – Мин узган гасырның 80–90 нчы елларында шәһәр яны хуҗалыгында директор булып эшләдем. Елына 150–160 тонна каен суы җыя идек. Аны Арча, Биектау районнарындагы заводларга тапшырдык. Алар өч литрлы банкаларга тутырып, кибеткә сатарга куя иде. Хәзер мондый нәрсә бетте. Бу сулар бик файдалы. Җирле өрәңгенеке каенныкына караганда баллырак. Анда микроэлементлар да бар. Өрәңге суны каенга караганда азрак бирә.

Сәрия МИФТАХОВА

КАЕН СУЫ КОМПОТЫ РЕЦЕПТЫ

– Өч литрлы банкаларны парда тотып алам. Аңа бернича телем лимон яки әфлисун, 100–200 грамм шикәр комы, ярты бал кашыгы лимон кислотасы салам. Башта каен суын кәстрүлгә салып, кайный башлаганчы, утта тотып алам. Күбеген җыярга кирәк. Аннан банкага салып, кышка ябып куям.

Икенче төрле ысулы да бар. Стерильләштерелгән өч литрлы банкага 1 чәй кашыгы лимон кислотасы, 3–4 аш кашыгы шикәр комы, каен суы салып ябарга мөмкин.

(Сәрия Гыйлаҗевадан)

БЕЛГЕЧ ФИКЕРЕ

Айрат ӘХМӘРОВ, Татарстан урман хуҗалыгының дәүләт контроле һәм күзәтчелеге бүлеге җитәкчесе:
– Каен суын киселәсе урманда биш елдан да яшьрәк булмаган кишәрлекләрдән җыярга ярый. Тик үзагачка зыян килмәскә тиеш. Башка очракларда, агачны тишеп, суын алган өчен штраф каралган. Аның күләме физик затларга – 3–4 мең, вазыйфаи затларга – 20 меңнән 40 меңгә, юридик затларга 200–300 мең сумга кадәр.

Мөнәсәбәт

Җыйган белми…

Соңгы вакытта газетабызда авылларда яшәүче шәхси хуҗалыкларның сөткә бәйле проблемалары турында шактый язылды. Сөткә бәяләр төшү дә, аларга таләпләрнең бик кискен булуы да авыл кешесенең җанында. Гомер-гомергә дөрес бәяләнмәгән хезмәт инде ул. Ит белән дә шул ук хәл.

Кемнәрдер, күрәсең, бу вазгыятьтән тәм таба: тели икән, сөткә бәяне киметә, тели икән – күтәрә. Әнә шуларның кәефенә – моны һич кенә дә базар «җил»е дип килешәсе килми – карап, авыл кешесе дә көйләнә: әле сыер малын арттыра, әле киметә. Әле үгезләргә өстенлек бирә, әле бозауларын туу га ук диярлек сатып бетерә. Иң кызганычы да шунда: ул сыер малын киметүгә, сөткә бәяләр күтәрелә башлый, ит юнәлешенә өстенлек бирә башласа, иткә бәя дә төшә, сатып алучы да калмый. Базар шушы бит инде ул, диярсез. Тик сөт-ит бит ул әрдәнәгә өеп саклап куеп була торган яки, бәя артты, дип кенә, бер линияне туктатып, икенчесен эшләтеп җибәрә торган юнәлеш түгел. Малын бер бетергәннән соң күпләр кабат асрамый инде, икенчедән, сөттән иткә яки, киресенчә, иттән сөткә тиз генә күчеп тә булмый, аның өчен кимендә ел ярым-ике ел вакыт кирәк. Менә шушы күчеш чоры авыл кешесен «егып сала» да инде. Дөрес, соңгы елларда моңа күнектек тә кебек, әллә ни гаҗәпләнмибез. Алай гына да түгел, үзара, авылларда сыер саны арта башлады, хәзер берәр чарасын табарлар, сөткә бәяләрне төшерерләр инде, дип сөйләшәбез.

Ике-өч ел сөткә бәяләр чагыштырмача югары, тотрыклы торганга шөкер итеп яшәде авыл кешесе. Гел шулай торыр дип, инде ышана да башлаган идек. Юкса кечкенә бозауны сөтле сыер итеп үстерү, яхшы сыерга тиенү җиңел эш түгел. Икешәр-өчәр сыер асраучылар да аның михнәтен үзе генә белә. «Акчасын алганда күңелле шул», – ди алар. Быел, ниһаять, сөт бәясе белән уйнаучыларның сабырлыгы бетте – сөткә бәяләр көннән-көн төшә. Юкса әле республикада иң югары – бер литры өчен 31 сумнан артыграк та алдык – Балтачта булса да, бу да авыл кешесенең хезмәтенә тиң бәя түгел иде. Чыгымнарын санасаң гына да моның шулай икәненә инанасың. Тик бу әле моңарчы күрелмәгән бәя иде шул. Түрәләр, бу кимүләр вакытлыча, дигән була да, ышанып карыйк, әлегә безнең якларда сыер малын киметергә тотынган кешеләр күренми. Көтәләр, өметләнәләр.

Юкса инде соңгы елларда сөткә таләпләр бик каты. Әле ачылыгы югары, әле тыгызлыгы, әле нәрсә дип, сөтләрне дистәләп төрле анализга тикшерәләр. Сала кешесенең җанын бигрәк тә антибиотик ашады. Аларны шундый сизгер махсус тестлар белән тикшерәләр, кальций-витамин кадатсаң да, җиленена, имчәгенә нәрсәдер сөртсәң дә, әлеге тестларда ике сызык пәйда була. Хәтта тоякка сөрткән мазь да сөттә антибиотик барын күрсәтә. Сөт җыючылар гел тикшерә, аңлата торгач, бездә, шөкер, соңгы вакытта шикле сөтләрен кешеләр башта анализга биреп тикшертеп карап, аннан соң гына тапшыра башлады. Элеккерәк елларда бездә дә, сөтегездә антибиотик чыкты дип, түләми калулар булгалаган иде. Берәр тапкыр шикләнеп, сөтебезне аерым бидон белән алгач, антибиотик чыкты дип, кире кайтарганнары булды. Ташламадык, рәхәтләнеп аерды сепарат. Сөт-май комбинатлары исә андый сөттән май да, каймак та, башкасы да булмый дип аклана. Әле бит аны кире сыерга эчерергә дә ярамый – тагын антибиотик чыга!

Моннан берничә ел элек шәхси сөт җыючыдан: «Антибиотиклы сөтләрне түбәнрәк бәягә булса да җыясыз икән, кая куясыз, сездән заводлар аламыни?» – дип сораган идем. «Юк, бездән дә алмыйлар. Гомуми сөтебезнең сыйфаты начарланмасын дип кенә җыям, бөтенесен тикшереп бетереп булмый, кеше барыбер алдый, антибиотиклы сөтен дә кушып бирә. Ә болай ул, күп булса, авылда бер кеше, көнгә бер-ике чиләк сөт була. Без махсус урын ясадык та шунда түгәбез. Ике чиләк сөткә түләп кенә ярлыланмыйбыз, тегеләй бөтен сөтебез яраксызга чыгар иде һәм бөтен сөт тапшыручылар безгә үпкәләр иде. Аптыраганнан шушы юлны сайладык», – дигән иде. Сөт заводлары болай вакланып тормый шул. Уйлаганда, антибиотиклы сөтне дә эшкәртеп, һич югы бозаулар өчен нәрсәдер эшләп булыр иде дә…

Әйтәм бит, сала кешесенең хезмәте гомергә дөрес бәяләнмәде инде…

Гөлсинә ХӘБИБУЛЛИНА

Баш мөхәррирнең беренче урынбасары –
ХӨСНУЛЛИН Илнар Хәлил улы
Газетаны оештыручылар:
ТАТАРСТАН ДӘҮЛӘТ СОВЕТЫ, МИНИСТРЛАР КАБИНЕТЫ,
РЕДАКЦИЯНЕҢ ХЕЗМӘТ КОЛЛЕКТИВЫ

Газета Татарстан Республикасы Информация һәм матбугат министрлыгында 1995 елның 21 июнендә теркәлгән.

Теркәү таныклыгының номеры – 430.
Газета матбугат чараларының үзәк каталогына кертелгән.

Тираж – 5316 данә
Гомуми тираж – 14278 данә

Газетага сертификат бирелде Заказ 252

РЕДАКЦИЯ ҺӘМ НӘШЕР АДРЕСЫ
420097, Казан, Академия ур., 2 й.
«Ватаным Татарстан» газетасы редакциясе.
www.vatantat.ru
info@vatantat.ru, vatantat@list.ru, vtreklama@mail.ru
89179270040
Индекс П2409 (гадәти сан – атнага дүрт тапкыр чыга)
П2448 (гадәти сан, пенсионерлар өчен)
П2449 (гадәти сан, оешмалар өчен)
П2435 (җомга саны)

ТЕЛЕФОННАР
222-09-70 – кабул итү бүлмәсе
222-09-67 – баш мөхәррирнең беренче урынбасары
222-09-73, 222-09-69, 222-09-65 – баш мөхәррир урынбасарлары
222-09-68 – авыл хуҗалыгы, фән һәм мәгариф
222-09-67 – дин, сәламәтлек
222-09-64 – әдәбият, сайт
222-09-66 – сәясәт, тәрҗемә, оператор, хатлар һәм социаль мәсьәләләр
222-09-65 – реклама бүлеге
222-09-72 – бухгалтерия
222-09-73 – компьютер үзәге
221-18-99 – газета килмәсә яки соңарып килсә

Оригинал макет **Jahat™** программалар пакеты ярдәмендә әзерләнде. Мәкалә авторларының фикерләре редакция фикере белән туры килмәскә мөмкин. Хатлар, кульязмалар, рәсемнәр рецензияләнми һәм кире кайтарылмый.
R тамгасы куелган язмалар реклама буларак тәкъдим ителә.
N тамгасы куелган язмалар килешү нигезендә басыла.

Күчереп бастыру өчен редакциядән язмача рөхсәт алу шарт.
График буенча бу санга 20 сәгатьтә кул куелырга тиеш.
Кул куелды – 20 сәгатьтә.

Ваклап сату бәясе килешү буенча.

Газета «ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс» полиграфия-нәшрият комплексында басылып чыкты
(420066, Казан шәһәре, Декабристлар ур., 2й.).

16+